

AUG

Könyvtáros

249

Egy könyvtárfiók válaszában

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 6. sz. kerületi könyvtárának az is a feladata, hogy a XI. kerület külterületeit ellássa. *Albertfalván*, a Szabadság úton egy körülbelül 30 m²-es helyiségben létesült az a könyvtárfiók, ahol dolgozom. A könyvtár közelében hét évvel ezelőtt lakótelep épült, s itt hétszáz tanuló általános iskola is van.

A fiókkönyvtárnak 1963 végén 1030 olvasója volt, közöttük 440 gyermek. A szabadpolcos könyvtár 4400 kötetet kitevő állományából 1990 szépirodalmi, 1160 ismeretterjesztő mű (a kézikönyvtár anyagát is ide számítva), 1080 a gyermek-szépirodalmi könyv, a gyermek ismeretterjesztő művek száma pedig 170. A kölcsönzési idő heti 27 óra, ebből 4 óra jut kizárólag a gyermekek számára, a többi közös.

*

Albertfalva munkáskerület. Egyik részében elég rosszak a lakásvizonyok, s két erősen túlterhelt iskola működik. A több műszakban dolgozó szülők gyakran hagyják egyedül otthon gyermekeiket, mivel a napközi otthon nem képes befogadni őket.

A fiók átvételekor utcán száguldozó gyermekekből került ki az állandó látogatók zöme. A derűs, jól fűtött helyiség, az „érdekes” könyvek, újságok, képek színes világa erősen vonzotta őket. A szó szoros értelmében rákaptak a könyvtárra. Hosszú idő után jöttem csak rá, hogy az „itt mennyi szép könyv van” s az ehhez hasonló gyerekes felkiáltások csak ürügyet szolgáltatottak a könyvtárban tartózkodásra: itt ugyanis meleg van, beszélgetnek velük, sokszor a leckeírásra és a kikérdezésre is sor kerül. Ezek a gyerekek többségükben nem szeretnek, illetve nem tudnak olvasni. A legkevesebbet otthon tartózkodnak, s az iskola sem képes foglalkoztatni őket a tanítási órákon kívül. Olvasni nemcsak technikailag nem tudnak, hanem a hiányos nevelés következtében „kedvük” sincs hozzá.

A kezdő, ügyetlenül olvasó gyermeknek mindenkor segítségre lenne szüksége, de *legalábbis nyugalomra*. Otthon az említettek közül néhány gyerek ezt nem kapja meg, tehát a könyvtár maradna számára az egyetlen hely, ahol olvashatnának. Itt azonban a gyerekek és a felnőttek állandó zajos körforgása kölcsönösen zavaró, a könyvtárost pedig lekötötte a kölcsönzés. A gyermekek megmaradnak az újságlapozás, a képeskönyvek mellett.

Mindez gyermekolvasóim kisebb részére, 40–50 gyerekre érvényes, de tudom, hogy a többi négyszáz kis olvasó közül is nagyon sok szorult személyes segítségre. Egy sincs azonban, akinek ne lenne kárára, hogy nem önálló gyerekkönyvtárba jár, hogy *nem foglalkoznak külön vele*. Úgy hiszem, ez a megállapítás még akkor sem túlzott, ha figyelembe vesszük, hogy jelen pillanatban ez az egyetlen lehetséges megoldás.

Sajátos nehézségeket okoz a gyorsan és sokat olvasó idősebb általános iskolások ellátása. Ők már „kinőtték”, legalábbis „kiolvasták” az ifjúsági könyveket. Ezen a ponton pedig a szabadpolcos rendszer alkalmatlan, sőt káros a közös kölcsönzésben. A felnőttek számára összeválogatott állomány semmiképpen sem válhat tizenkét-tizennégy éves gyermekek válogatási területévé. Forgalmasabb napokon a könyvtáros csak olyankor veszi észre, hogy a gyerekek *tiltott vadászterületre* léptek, amikor a kiválasztott könyveket már beiratni viszik. Ilyenkor aztán újabb vonzóerőt kölcsönöz a könyvnek, hogy nem vihetik el. Legközelebb ismét próbálkozni fognak. Előfordult, hogy az egyik gyermekolvasó egyszerűen elvitt egy Villon kötetet, s ezt csak a könyv visszacsempészésekor vettem észre. Az is megtörtént, hogy az asztalnál ülő nyolc-tíz évesek szokatlan elcsendesedésére lettem figyelmes. A „Horogkereszt rémtettei”-t tanulmányozták. Ez a probléma nyilván nem először vetődik fel, de egy ilyen kis alapterületű, lassan már túlterhelt könyvtárban különös éles-séggel jelentkeznek.

Az együttes kölcsönzésnek, az önálló gyerekkönyvtár hiányának nemcsak a gyerekek látják kárát. A szüntelenül zsiborgó, állandóan jelenlévő tíz-tizenöt gyermek a folytonos fegyelmezés ellenére is zavarja a felnőtteket. Érdekes megfigyelés igazolja, hogy nemcsak a figyelmet, hanem a helyet is elvonják a felnőttek elől. A kartonok többheti vizsgálata során kiderült, hogy a legforgalmasabb napokon, vagy amikor gyermekújság jelenik meg, s az átlagnál is többen veszik körül a kölcsönző helyiség közepén lévő két asztalt, a felnőtt tasakok szépirodalmi céduláin kilencven százalékban A–M betűs írók könyvei szerepelnek. Ennek az az oka, hogy

az olvasók nem tornázták át magukat a zsbongó gyermekkupacon, hanem gyorsan kiválasztottak a szabadon lévő polcról egy könyvet és elstettek. Arra csak leg-
ritkébb esetben kerül sor, hogy ők is kezükbe vehessenek egy-egy újságot, folyó-
iratot.

*

A könyvtárfiók berendezésekor rendszerint a következő tényezőket veszik
figyelembe:

A környék jellegét, eddigi könyvtári ellátottságát, az olvasóként számba vehető
lakosok számát és társadalmi, valamint műveltségi rétegek szerinti megoszlását,
vagyis a várható olvasóösszetételt.

Természetesen az anyakönyvtár e célra fordítható anyagi eszközei határozzák
meg, hogy a tervezésnél az előbb felsorolt tényezőket milyen mértékben lehet figye-
lembe venni.

A tervezés lehetőségeit a könyvtárfiók átmeneti jellege is bizonyos határok
közé szorítja, hiszen ha anyagi, munkaerő és egyéb nehézségek nem volnának, akkor
az olyan gyenge könyvellátottságú területeken, amilyen Albertfalva, nem könyvtár-
fiókot, hanem önálló könyvtárat kellene nyitni, tekintettel a környék lakosságának
szaporodására, az építkezésekre, tehát a várható népességnövekedésre és a könyv
iránti érdeklődés természetesen fokozódására.

Az albertfalvai könyvtárfiók berendezésekor sikerült úgy összeválogatni a fiók
alapállományát, hogy minimális legyen az elfekvő könyvek száma. Induláskor ezért
lehetett a helyzetet kielégítőnek nevezni. Az új olvasók nagy száma okozza, hogy
azok a könyvek is forognak, amelyeket az „első hullám” már általában elolvasott.

Viszont a tapasztalatok szerint bizonyos idő eltelte után a három példányban
meglevő könyvek iránt oly mértékben csökken az érdeklődés, hogy kettőt nyugodtan
be lehet cserélni újabb könyvekre. Például Albertfalván Arnold Zweig „Parancs”
című könyvének három példánya több hónapon keresztül állandóan mozgásban volt.
Egy idő után azonban észrevettem, hogy még ajánlásra is csak nehézkesen viszik el
egyszer-egyszer, az új olvasók. Az új olvasók kielégítésére egy példány is tökéle-
tesen elegendő. Hasonló a helyzet még körülbelül húsz-harminc két, illetve három-
példányos kötettel. A felnőtt szépirodalom sokszínűbb tételét tehát sokszor elő-
segítheti, ha a könyvtáros nem fél megszabadulni fölös példányaitól, ha azt álta-
lánosabb érdeklődésre számotartó könyvvel, esetleg ugyanannak a szerzőnek másik
regényével cserélheti fel.

Az ismeretterjesztő művek összeválogatásánál azt kellett szem előtt tartani,
hogy a fiók jellegénél fogva — nem elégíthet ki szakmai igényeket, viszont kielé-
gíthet bizonyos általános társadalomtudományi, technikai, művészettörténeti stb.
érdeklődést. Tehát, noha nagyobb a valószínűsége egyes könyvek ideiglenes moz-
dulatlanságának, ezeket — ellentétben a szépirodalmiakkal — mégsem lehet be-
cserélni, még akkor sem, ha az anyakönyvtár állománya erre módot adna. Lehet,
hogy egy társadalomtudományi művet nem kölcsönzünk ki hónapokig, mégsem
lehet eltávolítani, mert minden egyes általános, átfogó ismeretterjesztő mű a kézi-
könyv szerepét tölti be. Végeredményben ezt igazolja a gyakorlat is, mert *még nem
volt könyvtárunkban olyan szakmunka*, amelyet — bármilyen elvont tudományág
alapjait tartalmazza is — ilyen vagy olyan módon *ne használtak volna*.

Ha egy felnőtt olvasó beiratkozás után nem talál meg egy-két könyvet, mert
azt esetleg már visszaadtuk az anyakönyvtárnak, vagy nem is volt meg a keresett
mű, belenyugszik; illetve megtaláljuk a módját, hogy teljesítsük indokolt kérését.
Nem így a gyerekek. Ők minden könyvet szinte azonos érdeklődéssel olvasnak,
hiszen náluk sajátos érdeklődésről, megállapodott ízlésről még alig lehet beszélni.
Ezért Albertfalván — gondolom másutt is így van — a gyermekkönyveket „agyon-
olvassák”. A meglévő kevésszámú könyvet minden gyerek olvasta, kicserélni (más
művekre) mégsem lehet őket, mert egészen bizonyos, hogy valamennyi új beirat-
kozó igényt fog tartani rájuk. Ebben az esetben tehát az újonnan megjelenő köny-
vek lehetőség szerinti beszerzésén kívül folyamatosan gondoskodni kell az „el-
fogyasztott” gyermekkönyvtári anyag pótlásáról, újrakötetéséről is.

A legbonyolultabb feladat a könyvtáros számára a speciális kívánságok telje-
sítése. Ezeket minden esetben ki kell elégíteni, de legalábbis elfogadható, valóságos
indokkal lehet csak megtagadni a kérést. A különleges kívánságok fő területe az
ismeretterjesztő irodalom, mert — amint már említettem — a fiók ennek köréből
csak ízelítőt tud adni. Az olvasó rendszerint nem találja meg a szakmájába vágó
részproblémákkal foglalkozó munkákat. Az ilyen igények kielégítésére kicsiny a mi
fiókunk, de a könyvtárosnak mindent el kell követnie, hogy az olvasó mégis hozzá-

jusson a keresett könyvhöz. Mivel felsőfokú tudományos igényekkel úgy sem fordulnak egy ilyen kis könyvtárhoz, általában *meg is van a lehetőség a könyv beszerzésére*. Albertfalván eddig majdnem minden esetben sikerült eleget tenni a kívánásoknak.

Hasonló a helyzet a szépirodalom tekintetében, bár ismétlem, ott ritkábbak az ilyen kívánások.

Megfigyelhető, hogy az intenzíven fellépő különleges, nem egyszer tömeges igényeknek rendszerint azonos okai vannak. A nagy könyvtárakat is gyakran nehéz helyzet elé állítják a kötelező olvasmányok. Másik eset, hogy a beiratkozó olyan könyvet keres, amit máshol nem kapott meg. Ilyenkor valószínű, hogy a szóbanforgó könyv nálunk sincs meg, mégis mindent el kell követni a megszerzése érdekében, hiszen éppen ilyenkor lehet megnyerni az olvasó tartós bizalmát. Sokszor fordul elő, hogy az olvasó kedvelt írónak további, kevésbé közismert műveit követeli. Ha a könyvtáros úgy érzi, hogy az illető író *megérdemli a megkülönböztetett figyelmet*, semmiképpen se elégedjék meg ilyen esetekben azzal a válasszal, hogy „sajnos, nekünk nincs meg”, hanem próbálja felkutatni a könyvet az anyakönyvtárban.

A kötelező olvasmányokon kívül tömeges igények jelentkeznek még az újonnan megjelent „sláger”-könyvek, valamint a rádió, televízió, sajtó, mozi által rádiójáték, TV-játék, képregény, vagy film formájában megjelenített művek iránt is. Ez utóbbi három kategóriára jellemző az érintett könyv iránti érdeklődés hirtelen fokozódása. A fiókkönyvtáros feladata ebben az esetben az, hogy folyamatos tájékozódás segítségével lehetőleg felkészüljön a kereslet növekedésére.

Sajnos, eléggé általános az a tapasztalat, hogy a kis könyvtárakban *a bibliográfia és a katalógus használata nem kielégítő*. Ennek okául elsősorban azt jelölik meg, hogy az ajánló bibliográfiai anyagának tizedrésze sem található meg e könyvtárakban. Talán ezen a ponton mutatkozik meg leginkább az anyakönyvtár vagy központi könyvtár adta lehetőségek kihasználatlansága. Véleményem szerint, ha a könyvtáros szerencsésen tudja felhasználni a kölcsönzésnél az anyakönyvtár állományát, akkor az olvasó igen eredményesen forgathatja a bibliográfiaikat. Ily módon nő meg a választék azok számára, akik eddig csupán egy-két polczyi könyvet láttak maguk előtt. A fiókkönyvtárosnak ilyenformán nemcsak módja van rá, hanem kötelessége is a mélyebb érdeklődésű olvasóknak igen nagy segítséget nyújtó bibliográfiai használatának népszerűsítése.

En híve vagyok a bibliográfia használatának, noha tudom, hogy a fiókban nem található, de a bibliográfiában szereplő könyvek tömeges beszerzésére végeredményben nincs lehetőség. *A bibliográfia forgatása ugyanis mindenképpen új ismeretekkel gazdagítja az olvasót, s ezek a tapasztalatai oda vezethetnek, hogy nagyobb könyvtárba iratkozik át*. Ez pedig végső fokon kívánatos. Úgy vélem, hogy minden egyes könyvtárfióknak fokozottabban kellene törekednie az új bibliográfia beszerzésére és népszerűsítésére, esetleg kölcsönzés útján is. Így tudjuk feltárni az olvasó előtt a keresett téma teljesebb, igényesebb irodalmát, s így tudjuk felhasználni a bibliográfiát mintegy irányjelzőként a nagyobb állományú könyvtárak felé.

*

Albertfalvát a munkásokon kívül szép számban lakják tisztviselők és értelmiségiek is. A fiók olvasóinak foglalkozás szerinti megoszlása a következő: 151 munkás, 78 nyugdíjas, 3 paraszt, 5 főiskolás, 41 értelmiségi, 109 gimnazista, 89 tisztviselő, alkalmazott, 44 ipari tanuló, 51 háztartásbeli, 18 egyéb. Rajtuk kívül — mint már szoltunk róla — a könyvtárnak 440 tizennégy éven aluli gyermekolvasója van.

Mindenek előtt szembeszökő ebben a felsorolásban, hogy milyen *ceskely arányban képviseltetik magukat az olvasótáborban az értelmiségiek*. Előre bocsátom, hogy meggyőződésem szerint ez nem baj. Az értelmiségiek ugyanis legnagyobb részt tagjai más könyvtáraknak, hiszen számukra ez a korlátozott könyvellátási forma nem megfelelő. Így egészséges helyzet alakult ki azzal, hogy *akik beiratkoztak, nem családok*. Valamennyiüket a könyvtár közelsége és a szabad választás lehetősége vonzotta, amely különös módon még a 40 000 kötetnyi különbséget is feledtetni tudja egyesekkel. Itt rendszerint megtalálhatók a divatos, modern könyvek, persze csak amíg kevesen keresik őket. Így alakult ki az az *egyensúlyi állapot*, amely azonnal felborulna, mihamlgy például megkétszereződne az értelmiségiek száma.

Albertfalva 30 000 lakosának ugyanis csak egyetlen négyezer kötetes könyvtár áll rendelkezésére. A tapasztalatok szerint ilyen arányok mellett feltétlenül hatalmas százalék rekedt kint.

Nagyobb propagandát kifejteni már most sem tudunk, különösen, ha figyelembe vesszük a gyermekkölcsönzéssel kapcsolatban kifejített problémákat. Propa-

ganda helyett kénytelenek vagyunk beérni azzal a törekvéssel, hogy megpróbáljuk legalább a természetes ütemben beiratkozót olvasókat kielégítően ellátni. Egyelőre ez a természetes ütem is *havi ötven új olvasót* jelent.

A könyvtár hatósugarának becslésekor nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy Albertfalván a beiratkozott gyermekolvasók legalább 250 családot képviselnek. Márpedig — s a peremkerületekben ez általános lehet — bevett gyakorlat, hogy a kisgyerekek által hazavitt könyvet a szülő is elolvassa. A könyvtárosnak számolnia kell ezzel. Azt tapasztaltam, hogy ha nem küldök a gyermekkel könyvet a szülőkhöz, ahelyett, hogy beiratkoznának, inkább olvasnak ifjúsági regényt, meséskönyvet. Ennek a gyakorlatnak a legfájóbb vonatkozása a könyvtáros számára, hogy a közvetett módon ajánlott könyvek hatása titok marad előtte.

A távolmaradás okait tehát két pontban lehet összesűriteni. Egyrészt a *jelenlegi teljesítőképessége miatt a könyvtár vonzóereje nem terjed ki a tervezett befolyási övezetre*. Másrészt a közelben lakó, de sajnálatosan érdektelen családok körében sincs lehetőség propaganda-tevékenységre.

Szeptemberben az általános iskolások 10 százaléka hosszú szünetet kért, mivel a szülők megtiltották, hogy az iskolaév megkezdése után a könyvtárba is járjanak. Közülük azóta sokan visszatértek, mások viszont elmaradtak. Ez szomorú tapasztalat, és más könyvtárakban is általános. Elég egy rossz osztályzat, egy intő, vagy egy felszólítás a könyvtártól a késedelmi díj kifizetésére, és eltiltják a gyereket. Ilyen esetben a könyvtáros önmagában tehetetlen. Tervbe vettem hát, hogy az iskoláktól kérek segítséget: magyarázzák meg a nevelők egy-egy szülői értekezleten, hogy a könyvtárról való eltiltás a legrosszabb nevelő eszközök egyike.

A kimaradások másik részét költözés okozza, vagy az, hogy a gyermeknek a testvére is könyvtári tag, és ő szerzi be az olvasnivalót.

A felnőttek kimaradása összetettebb, és ebben Albertfalván helyi sajátosságok is közrejátszanak. Nagyon sok olyan asszony van — legnagyobb részük „bedolgozó” —, ki időnként hosszabb-rövidebb szünetet kér, de utána rendszerint pontosan visszatér. A férfiak közül sokan csak alkalmi munkát végeznek a környéken, s ennek befejeztével természetesen a könyvből is kimaradnak.

Végül mindennapos oka az elmaradásnak, hogy az olvasó meghatározott könyvet keres, mást pedig nem hajlandó elfogadni, inkább szünetelteti a kölcsönzést, míg a könyvtáros beszerzi a kért művet. A fáradozás azonban ilyen esetekben nem hiábavaló. Az olvasó iránt tanúsított figyelem csaknem minden alkalommal fokozott érdeklődést vált ki a könyvtár, s rajta keresztül a könyv iránt.

A végső következtetések levonásához érkező meg lehetne állapítani: *a könyvtárfiók egyik feladata, hogy elvezesse az olvasót a nagyobb könyvtárakba*. Pontosabban: a lehető legteljesebben ki kell elégítenie a kezdő olvasó bontakozó érdeklődését, azokat azonban, akik „túlnőttek” a fiók méretein, át kell irányítania teljesebb állományú könyvtárakba.

Az olvasók egyrésze valóban átiratkozik az anyakönyvtárba, de a zöme marad — a közelség és a megszokás miatt. Ahelyett, hogy tömegesen átiratkoznának, minden egyes megnyilvánulásukkal, s pusztán egyre növekvő számukkal szinte követelik a könyvtár fejlesztését. És a rendszeres olvasók mellett nem szabad megfeledkezni a *távolmaradottakról*, a kintrekedtekről sem, arról a legszerényebb becslés szerint is *legalább ezer emberről*, akit az albertfalvai könyvtárfiók jelenlegi formájában talán soha nem tudna befogadni. És a legközelebbi jövőben *két új lakótelep épül a környéken!*

A fiók ma még, véleményem szerint, a felsorolt gátló tényezők ellenére is, *kielégítően ellátja beiratkozott olvasóit*. De mi lesz holnap, egy év múlva? Itt az ideje, hogy ezen elgondolkozzunk!

Albertfalva már földrajzi értelemben sem sokáig peremvárosrész, de művelődéspolitikai szempontból semmi esetre sem tekinthető periférikus területnek. A fejlődés *legalább 15—20 000 kötetes kerületi könyvtár létesítését követeli*.

Ezt a fejlettebb helyi közművelődési könyvtárat várják az albertfalvai olvasók.

Bokor Pálné

A szerkesztőség megjegyzése: *A gondos beszámoló adatai meggyőzően bizonyítják, hogy Albertfalva könyvtári ellátásának megjavításával nem szabad tovább késlekedni. Hiszen a 30 000 lakos közül csupán 1000 a beiratkozott olvasó, és nekik is csak 4000 kötet áll rendelkezésükre egy 30 m²-es helyiségben. Ennél rosszabb ellátottságot aligha találunk valahol az ország területén. A legsürgősebb teendő, hogy önálló könyvtárat szervezzen a főváros Albertfalván!*